

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 352.07:347.447.52(477)

DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2022.1/17>

Тарасенко Т.М.

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

РАДЯНСЬКИЙ ДОСВІД І СУЧАСНІ ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

У статті розкрито особливості втілення радянської концепції політичної відповідальності в контексті розвитку місцевого самоврядування в Україні, актуалізовано завдання подолання наявних протиріч регулювання політичної відповідальності в умовах сучасної демократичної держави.

Уточнено сутність впливу принципів демократичного централізму та соціалістичної демократії на побудову відносин відповідальності місцевих рад, що розкривається на основі поєднання виборності, звітування й одержавлення місцевого самоврядування, ієрархічної підпорядкованості рад депутатів (демократичний централізм) і поступового переходу до забезпечення вираження місцевих інтересів через органи місцевого самоврядування (соціалістична демократія). Узагальнено основні положення законодавчих актів радянської доби щодо регулювання політичної відповідальності місцевих рад і депутата місцевої ради. Підтверджено, що основними формами її реалізації стали інститут відкликання депутата й інститут наказів виборців, що закріпило традицію імперативного мандату. Виявлено наслідування підходів до забезпечення підзвітності й підконтрольності місцевих рад і депутатів цих рад, визначених у документах радянської доби, у сучасних нормах українського законодавства у сфері місцевого самоврядування.

Результати дослідження дають змогу актуалізувати питання запровадження форм і засобів реалізації політичної відповідальності на засадах європейських стандартів побудови цієї форми публічної влади. У цьому зв'язку звертається увага на необхідність урахування можливих ризиків, пов'язаних зі зростанням ролі партій у місцевому самоврядуванні, як загрози зміцнення акценту із забезпечення представницької функції депутата, який представляє інтереси відповідної громади, на принцип «служіння партії». Ставиться проблема подолання недовіри політичної відповідальності в місцевому самоврядуванні та забезпечення реалізації функції політичної відповідальності щодо оцінювання дій влади з точки зору демократичного розвитку суспільно-владних відносин.

Ключові слова: *місцеве управління, органи місцевого самоврядування, депутат місцевої ради, політична відповідальність.*

Постановка проблеми. Для дослідження етапів формування політичної відповідальності особливе значення має радянський період, який значною мірою пояснює особливості сучасної системи місцевого самоврядування в Україні. За радянської доби поняття «місцеве самоврядування» замінено на «місцеве управління», влада на всіх рівнях була представлена радами, які як представницькі органи обиралися населенням, водночас були органами державної влади. Забезпечення політичної відповідальності на загально-

державному й місцевому рівнях здійснювалося переважно на основі наказів виборців і відкликання депутата.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти становлення інституту політичної відповідальності в місцевому самоврядуванні в Україні відображено в дослідженнях В. Куйбіди [11], Л. Смоліної [11], В. Кременя [10], В. Віліжінського [2], В. Гецько [3], П. Пилипишина [12] та ін.

Оцінюючи механізми регулювання політичної відповідальності радянської епохи, дослідники

відзначають декларативний характер відповідальності депутатів перед виборцями через відсутність у виборців можливості самостійно вирішувати це питання [11, с. 113]. Традиція декларативності норм впливу виборців на депутата зберігається й у сучасному законодавстві України.

У дослідженнях особливостей політичної відповідальності за радянських часів підкреслюється важливість урахування ролі партії як головного суб'єкта управління в державі та зауважується, що очікування відмови від партійної відповідальності в подальшому розглядалося як шлях до демократизації всіх рівнів управління й основа для посилення персональної відповідальності за результати державного управління [1, с. 38]. Для розкриття сутності політичної відповідальності важливим є врахування результатів досліджень відповідальності влади в соціалістичному суспільстві. Так, зокрема, А. Черниш зазначає, що міра політичної відповідальності має встановлюватися на підставі «сукупності суттєвих характеристик діяльності, на основі яких визначається ставлення суб'єкта до суспільства, реальний внесок у суспільні справи або спричинена шкода» [22, с. 15]. Дійсно, основою оцінювання результатів діяльності суб'єкта політичної відповідальності є встановлення значимості його функціонування для реалізації суспільно важливих інтересів і потреб. Таке розуміння відображає ключову ідею втілення цього виду відповідальності незалежно від історичних етапів і моделей організації влади в державі. У цілому наявні наукові розробки підтверджують висновок, що проблеми та суперечності трансформації сучасної системи місцевого самоврядування в Україні вимагають подальшого осмислення періодів її поступового розвитку.

Постановка завдання. Метою дослідження є розкриття особливостей втілення радянської концепції політичної відповідальності в контексті розвитку місцевого самоврядування в Україні й актуалізація завдання подолання наявних протиріч регулювання політичної відповідальності в умовах сучасної демократичної держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз радянського досвіду засвідчує наявність великої кількості документів, які характеризують політичну відповідальність місцевих рад. Загалом можна зробити висновок, що в питанні відповідальності влади увага приділялася значною мірою саме її політичному змісту. Головним суб'єктом політичної відповідальності визначаються депутати місцевих рад як основні виборні представники органів місцевої влади. При цьому спостері-

гається відсутність значної уваги до голови ради як суб'єкта відповідальності. В основу реалізації політичної відповідальності радянської доби закладено імперативний мандат.

До перших українських радянських документів, у яких згадується інститут відкликання депутатів, належить Декрет Тимчасового робітничо-селянського уряду України «Про організацію місцевих органів радянської влади і порядок управління» від 7 лютого 1919 р., у якому в ст. 17 зазначено: «... виборці, які відправили до ради депутата, мають право у будь-який час відкликати його та провести нові вибори» [5, с. 94]. Ця норма є схожою на відповідне положення Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» 1997 р., у якому в ст. 75 зазначено, що територіальна громада в будь-який час може припинити повноваження органів і посадових осіб місцевого самоврядування [16]. Хоча тут необхідно зважити на такий принциповий момент, як звернення в першому випадку до виборців, а в другому – до територіальної громади.

Поступово відбувався перехід від місцевих революційних органів на рівні міста, села, повіту, губернії, які не були виборними органами, до створення представницьких органів радянської влади на місцях [4, с. 6]. У постанові «Про міські й селищні ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів» 1925 р. зазначається їхня участь у державному управлінні та адміністративно-господарському будівництві. За радами закріплюється статус вищих органів влади, які знаходяться під керівництвом вищих з'їздів рад і їхніх виконавчих комітетів. Для визначення обсягу їхньої влади використовуються поняття «компетенція» та «обслугована ними територія» [13, с. 1116]. Питання відповідальності міських і сільських рад відображено в положеннях про їх звітування та залучення населення до реалізації завдань державного будівництва. Так, до компетенції міських рад віднесено надання періодичних звітів виборцям про діяльність міської ради; надання звітів про свою діяльність вищим з'їздам рад і їх виконавчим комітетам; залучення трудящих мас до практичної роботи радянського будівництва; заслуховування звітів окружних і районних виконавчих комітетів про їх роботу [13, с. 1119]. Серед основних вимог до депутата місцевої ради в цьому документі закріплюється зобов'язання членів міської, селищної ради звітувати перед виборцями про свою діяльність у раді принаймні один раз на три місяці (ст. 42) [13, с. 1118]. До причин виключення членів ради зі складу міської, селищ-

ної ради віднесено вимагання більшості виборців щодо їх відкликання; утрата ними виборчих прав; прийняття постанови двох третин присутніх членів ради як за їхньою ініціативою, так і за ініціативою вищих органів влади [13, с. 1128–1129]. Отже, мова йде про закріплення принципу підзвітності й підконтрольності місцевих рад, їх членів перед виборцями та перед вищими органами радянської влади в особі з'їздів рад і їх виконавчих органів. Можна говорити й про формування вертикалі підпорядкування рад, продовження закріплення імперативного мандату. Закріплення ієрархічного підпорядкування між різними рівнями місцевого управління є характерним для системи державної влади, для місцевого самоврядування типовим є відсутність жорсткої підпорядкованості.

Прикладом нормативно-правових актів 20-х рр. ХХ ст., у яких конкретизується питання відповідальності місцевих рад, є положення «Про сільські Ради» «Про права та обов'язки членів сільської ради», «Про права та обов'язки членів міської і селищної рад» від 28 квітня 1926 р.; «Про міські ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів», «Про селищні ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів» від 12 жовтня 1927 р.; «Устав про міські районні ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів» від 23 січня 1929 р. У цих документах закріплювалися відповідальність депутатів рад перед вищими з'їздами рад і їх виконавчими комітетами; механізм дострокового розпуску рад (колективна відповідальність); механізм дострокового відкликання депутата сільської, міської ради (індивідуальна відповідальність) на основі постанови зборів виборців про відкликання депутата (ухвалене більшістю зборів, які обирали депутата за умови взяття в них участі не менше ніж 50% виборців); роль ради як посередника між депутатом і виборцем в ініціюванні відкликання депутата (затвердження радою постанови про відкликання депутата, надання радам права порушувати питання відкликання перед виборцями); підстави для запровадження процедури відкликання (невиконання завдань і доручень виборців, неприпустима для депутата поведінка); процедура звітування депутатів про свою роботу перед виборцями на спеціальних зборах (вимагалася присутність на них не менше ніж 35% виборців), за ініціативи ради [11, с. 109–112]. У більш пізніх редакціях положення про сільські ради згадується інститут наказів виборців, який мав функціонувати через утворення депутатських груп з метою контролю за їх виконанням [11, с. 111].

Важливою джерельною базою для дослідження політичної відповідальності представницьких органів місцевого управління є тексти конституцій цієї доби. Першим таким актом стала Конституція УСРР 1919 р., яка закріпила модель радянської влади на місцях. Основними складниками її системи стали міські й сільські ради (ради робітничих, селянських, червоноармійських депутатів) та обрані ними виконавчі комітети; з'їзди губернських, повітових, волосних рад та обрані ними виконавчі комітети [9]. Відповідно, крім закріплення місцевих рад як основних органів влади на місцях, у першій радянській конституції в Україні йшлося про виконавчі органи на рівні губернських і повітових з'їздів рад.

За Конституцією УСРР 1929 р., система органів місцевої влади складалася з таких елементів: міські, сільські, селищні ради (ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів), у великих містах міські районні ради; районні з'їзди рад та обрані ними виконавчі комітети [8]. Конституція містила норму про обов'язок членів рад регулярно звітувати перед своїми виборцями й передбачала можливість дострокового відкликання депутата за постановою виборців [8]. Тим самим на конституційному рівні закріплювалися вимоги до звітування та імперативний мандат, який визначав характер побудови відповідальності депутатів місцевих рад перед виборцями.

За Конституцією УРСР 1937 р., політичною основою республіки визначалися ради депутатів трудящих [7], які розглядалися як органи державної влади. У розділі VII цієї Конституції закріплена назва «місцеві органи державної влади», до яких належать обласні, окружні, районні, міські, селищні, станичні, сільські ради депутатів трудящих [7]. Виконавчими й розпорядчими органами обласних, окружних, районних, міських, сільських рад депутатів трудящих визначалися обрані ними виконавчі комітети (голова, його заступники, секретар, члени). У станичних, невеликих селищних і сільських радах виконавчі органи склалися з голови, його заступника та секретаря [7]. Також затверджувалася вертикаль підпорядкування рад і їх виконавчих органів на основі: закріплення підзвітності виконавчих органів рад безпосередньо раді, що їх обрала, і виконавчому органу вищої ради (ст. 84); права вищих виконавчих комітетів рад скасовувати рішення, розпорядження нижчих виконавчих комітетів ті рад (ст. 85); права вищих рад скасовувати рішення й розпорядження нижчих рад (ст. 86) [7]. Отже, Конституція УРСР 1937 р. продовжує започатко-

вану в 1929 р. традицію конституційного закріплення основ імперативного мандату як підґрунтя для побудови відносин відповідальності депутатів перед виборцями. Установлені правила звітування та дострокового відкликання визначили основний зміст зв'язків депутатів із виборцями.

Наступна радянська Конституція України 1978 р. закріпила назву «ради народних депутатів», розглядаючи їх як основний суб'єкт державної влади й основу політичної системи, у якій інші державні органи підконтрольні та підзвітні цим радам [6]. Ради народних депутатів були представлені обласними, районними, міськими, районними в містах, селищними, сільськими радами, які формували єдину систему органів державної влади на місцях (ст. 78) [6]. Конституція України 1978 р. закріпила принцип демократичного централізму, який заснований на виборності всіх органів державної влади; підзвітності цих органів народowi; обов'язковості рішень вищих органів для нижчих; поєднанні єдиного керівництва з ініціативою на місцях, відповідальністю кожного державного органу і службової особи за доручену справу (ст. 3) [6]. Можна зазначити, що принцип демократичного централізму став вирішальним для побудови відносин відповідальності місцевих представницьких органів влади перед населенням і державою.

До Основного закону 1978 р. також увійшла норма, що найважливіші питання життя держави мають виноситися на всенародне обговорення та голосуватися на референдумі (ст. 5) [6]. Демократичні наміри розвитку держави відображено в положенні про розширення участі громадян в управлінні справами держави й суспільства, удосконалення державного апарату, підвищення активності громадських організацій, посилення народного контролю, урахування громадської думки (ст. 9) [6]. Конституція закріплювала норми, що діяльність рад народних депутатів має здійснюватися на засадах гласності, регулярної звітності виконавчих органів рад перед радами та населенням, широкого залучення громадян до роботи в органах виконавчої влади, інших органах, створюваних ними (ст. 83). Крім того, вводилася норма про «систематичне інформування радами населення про свою роботу» [6]. Важливим моментом є закріплення інституту наказів виборців (ст. 91) [6]. За Конституцією УРСР 1978 р., основу відповідальності депутата становив обов'язок звітувати про свою роботу, роботу ради перед виборцями, колективами, громадськими організаціями. Також залишилася норма про можливість у будь-який час відкликати депутата за рішенням більшості виборців (ст. 96) [6].

Одним із основних документів радянського періоду, що регламентував процедуру відкликання депутата місцевої ради, є Закон УРСР «Про порядок відкликання депутата обласної, районної, міської і селищної Ради депутатів трудящих Української РСР» від 20 листопада 1959 р., нова редакція якого була затверджена в червні 1979 р. У цьому документі закріплювалася радянська філософія відповідальності депутата, яка розкривається в положенні: «... відкликання депутата, як одне з основних положень соціалістичного демократизму, є виявом повновладдя народу і гарантує справжню відповідальність депутата перед виборцями» [14]. Можливість відкликання стосувалась депутатів усіх місцевих рад (обласної, районної, міської, районної в місті, селищної й сільської). Причина такого відкликання визначалася як «невиправдання довіри виборців або вчинення ним дії, не гідної високого звання депутата» [14]. Право виборців на відкликання депутата могло бути реалізоване на основі колективного представлення виборців через місцеві органи в особі комуністичної партії, профспілки, комсомольської спілки, громадської організації, а також трудового колективу, зборів військовослужбовців, загальних зборів громадян у радгоспах, колгоспах, селах (ст. 2) [14]. Відповідно, головним суб'єктом ініціювання відкликання депутата були не місцеві жителі, громадяни, а трудові колективи та комуністична партія. Рішення виборців про відкликання мало прийматися на зборах виборців відкритим голосуванням і надсилалося на розгляд виконавчому комітету відповідної ради. Для його прийняття необхідно було набрати більшість голосів виборців відповідного виборчого округу [14]. У цьому законі, як і в попередні роки, закріплено підхід до забезпечення відповідальності депутата місцевої ради перед виборцями на основі імперативного мандату. Особливістю визначення правової форми такого підходу стало те, що процедура відкликання регламентувалася на рівні окремого закону.

До початку 90-х рр. ХХ ст. в Україні прийнято низку законів, які визначали основи утворення й діяльності обласної, районної, міської, районної в місті, сільської та селищної ради: «Про сільську раду народних депутатів трудящих Української РСР», «Про селищну раду народних депутатів трудящих Української РСР» від 2 липня 1968 р. (нова їх редакція затверджена в грудні 1979 р.); «Про міську, районну в місті Раду народних депутатів Української РСР», «Про районну Раду народних депутатів Української РСР» від 15 липня 1971 р. [15; 19–20]. Ці документи продовжили традицію попередніх років, за якою регулювання відпові-

дальності ради й депутатів перед виборцями здійснювалося на основі принципу відповідальності, підзвітності перед виборцями та процедур відкликання виборцями й наказів виборців. Наприклад, закон «Про сільську раду народних депутатів трудящих Української РСР» у редакції 1979 р. закріпив норми реалізації наказів виборців і відкликання депутата, а також вимоги підзвітності перед виборцями. До переліку повноважень ради закон відніс вирішення питання про дострокове припинення повноважень депутата, розгляд наказів виборців, затвердження плану їх виконання, інформування громадян про їх утілення [15]. До основних обов'язків депутата віднесено зобов'язання «бути присутнім на кожній сесії ради», брати активну участь у її роботі; тримати постійний зв'язок з виборцями; організувати участь населення щодо виконання наказів виборців, здійснення контролю їх виконання; звітувати перед виборцями не менше ніж два рази на рік [15]. При визначенні причини можливого відкликання депутата акцент зроблено саме на закріпленні його відповідальності перед виборцями, яка має політичний характер: «... не виправдав довіри виборців або вчинив дії, не гідні високого звання депутата» [15].

До 90-х рр. ХХ ст. основним законодавчим актом, який визначав вимоги до депутата, став Закон СРСР «Про статус депутатів рад депутатів трудящих в СРСР» від 20 вересня 1972 р. (нова редакція – квітень 1979 р.). Преамбула закону підтверджує політичний характер відповідальності депутата: «... депутат повинен виправдовувати довіру виборців, завжди бути на рівні вимог, висунутих перед ним народом» [21].

Спробою зміни поглядів на місцеве самоврядування стала розробка закону «Про загальні засади місцевого самоврядування і місцевого господарства в СРСР» від 9 квітня 1990 р., закону УРСР «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування» від 7 грудня 1990 р. та нова його редакція «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» від 26 березня 1992 р. Згідно з останнім документом, місцеве самоврядування визначалося як основа народовладдя на рівні адміністративно-територіальних одиниць [17]. Система рад складалася із сільської, селищної, міської, районної у місті, районної та обласної ради. Новелами цих законів стало закріплення понять «міське самоврядування» й «регіональне самоврядування». У редакції закону 1990 р. зміст місцевого самоврядування розглядався в контексті здійснення державної влади, де місцеві ради визначалися як представницькі органи

державної влади [18]. Пізніше, у 1992 р., закріплюється принцип «самостійності й незалежності місцевих рад у межах своїх повноважень» [17]. Відповідальність у редакції закону 1992 р. закріплюється на рівні основних принципів місцевого самоврядування та представлена принципом підконтрольності, підзвітності й відповідальності перед населенням рад [17]. До основних форм дострокового припинення повноважень ради віднесено розпуск за рішенням Верховної Ради України, саморозпуск, рішення місцевого референдуму [17]. До нововведень закону 1992 р. варто зарахувати конкретизацію статусу голови ради як вищої посадової особи ради та наділення його низкою повноважень, пов'язаних із забезпеченням відповідальності ради, депутатів перед населенням. Такими повноваженнями є сприяння депутатам у проведенні звітів перед виборцями, ужиття заходів із реалізації пропозицій, зауважень виборців, унесених під час звітів; організація узагальнення наказів виборців, сприяння депутатам утілювати ці накази; унесення на розгляд ради питання про відкликання депутатів виборцями; звітування не менш як один раз на рік перед радою про свою діяльність [17]. Тобто голова ради розглядається як посередник між виборцями й депутатами. У законі окремо розглядалася комісія з питань депутатської діяльності та етики, до її компетенції серед іншого віднесено підготовку висновків щодо відкликання депутата виборцями, дострокового припинення його повноважень [17]. Основними дисциплінарними зобов'язаннями депутата залишалася обов'язковість присутності на сесії ради, засіданні її комісії та участь у їх роботі. Наслідком порушення цієї вимоги була можливість звернення радою до виборців із пропозицією про відкликання депутата [17]. Відмінністю цього закону від попередніх є усунення ієрархічного принципу побудови відповідальності нижчих рад перед радами вищого рівня. До нових аспектів можна віднести винесення в окрему статтю питання відповідальності органів місцевого й регіонального самоврядування, зміст якої наближений до сучасного українського законодавства. Конструкт «за що ці органи несуть відповідальність» містить таку відповідь: «за законність та наслідки прийнятих ними рішень» (ст. 58) [17]. Таким чином, за законом 1992 р., відбувається виокремлення правового складника (за законність) та управлінського, політичного (за наслідки) у забезпеченні відповідальності цих органів. Закон також закріпив відкликання депутата виборцями й накази виборців як основні засоби забезпечення відповідальності депутатів місцевих рад перед населенням.

Отже, огляд радянського досвіду дає змогу простежити особливості формування інституту політичної відповідальності. Результати дослідження підтверджують висновок, що сучасна практика реалізації цього виду відповідальності значною мірою перейнята з радянських часів.

Висновки. Характеризуючи особливості політичної відповідальності влади на місцях радянського періоду історії України, можемо зазначити таке. Основною стороною, перед якою місцеві ради несли відповідальність, був не безпосередньо народ, а «народ як представник партії», хоча така особливість більш притаманна ранньому радянському періоду. Основними принципами побудови державної влади, у тому числі й влади на місцях, які значно вплинули на побудову відносин відповідальності місцевих рад, були принцип демократичного централізму (поєднання виборності, звітування й одержавлення місцевого самоврядування, ієрархічної підпорядкованості рад) та соціалістичної демократії (покроповий перехід до забезпечення вираження місцевих інтересів через органи місцевого самоврядування).

Головним суб'єктом відповідальності на місцях була місцева рада. Якщо говорити про персоніфіковану політичну відповідальність, то основним її суб'єктом є депутат місцевої ради. Голова ради в цей період не отримав значної уваги з точки зору законодавчої регламентації його відповідальності. Відкликання депутата та накази виборців стали основними засобами реалізації політичної відповідальності, що свідчить про орієнтування на традицію імперативного мандату. Аналіз положень про підзвітність, підконтрольність нормативно-правових актів цього часу свідчить про наявність наслідування закладених у них підходів у сучасному українському законодавстві в цій сфері.

Для сучасної системи місцевого самоврядування актуальними залишаються питання реалізації політичної відповідальності на засадах європейських стандартів побудови цієї форми публічної влади. Зважаючи на те що практика більшості європейських країн спрямована на втілення вільного мандату, урахування тенденції розвитку сучасного законодавства України, особливої уваги потребує питання ризику зростання ролі партій у місцевому самоврядуванні, зокрема в процедурі відкликання депутата місцевої ради. Ідеться про можливу загрозу зміщення акценту із забезпечення представницької функції депутата, який представляє інтереси відповідної громади, на закріплення принципу «служіння партії». Ключовим завданням постає подолання недовіри політичної відповідальності в забезпеченні балансу інтересів між органами місцевого самоврядування й територіальною громадою, реалізація функції політичної відповідальності щодо оцінювання дій влади з точки зору демократичного розвитку суспільно-владних відносин. Зазначене визначає проблематику подальших наукових пошуків за цим напрямом дослідження.

Список літератури:

1. Агапонов А.К. Проблемы ответственности региональной политической власти в современной России: политологический анализ, технологии формирования и реализации : автореф. дисс. ... докт. полит. наук : 23.00.02. Ростов-на-Дону, 2003. 52 с. URL: <https://www.disscat.com/content/problemy-otvetstvennosti-regionalnoi-politicheskoi-vlasti-v-sovremennoi-rossii-politologiche>.
2. Віліжінський В.М. Відтворення національних традицій врядування в системі місцевого самоврядування України : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04 / Одеський регіональний інститут державного управління Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. Одеса, 2019. 237 с. URL: http://www.oridu.odessa.ua/8/4/doc/dis_vil2.pdf.
3. Гецько В.В. Конституційно-правова відповідальність народних депутатів України та депутатів місцевих рад: проблеми теорії та практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Ужгород. нац. ун-т. Ужгород, 2015. 19 с.
4. Про організацію влади на місцях : Декрет і положення Тимчасового робітничо-селянського уряду України від 15 січ. 1919 р. *Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины за 1919* / Народний комісаріат юстиції. Київ : Печатня С.П. Яковлева, 1919. 580 с. Ч. 1. № 1–23, 25–38. С. 6–8. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0005652>.
5. Про організацію місцевих органів радянської влади і порядок управління : Декрет Тимчасового робітничо-селянського уряду України від 7 лют. 1919 р. *Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины за 1919* / Народний комісаріат юстиції. Київ : Печатня С.П. Яковлева, 1919. 580 с. Ч. 1. № 1–23, 25–38. Ст. 96. С. 91–96. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0000126>.
6. Конституція (Основний Закон) України. Прийнята на позачерговій сьомій сесії Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання 20.04.1978. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09#Text>.

7. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки. Президія Надзвичайного XIV З'їзду Рад Української Радянської Соціалістичної Республіки. Київ, 1937. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_001/ed19370130#Text.

8. Конституція (Основний закон) Української соціалістичної радянської республіки : Постанова XI Всеукраїнського з'їзду рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів від 15.05.1929. Харків, 1929. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001316-29#text>.

9. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки (берез. 1919 р.). Президія III Всеукраїнського З'їзду Рад. Харків, 1919. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001316-19#Text>.

10. Кремень В. О виновности и политической ответственности. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2014. № 4. С. 6–12. URL: http://library.kpi.kharkov.ua/files/JUR/tpuss_2014_4_0.pdf.

11. Куйбіда В.С., Смолова Л.М. Відповідальність представницьких органів місцевого самоврядування в Україні: реалії та перспективи : монографія. Київ : НАДУ, 2016. 324 с.

12. Пилипишин П.Б. Конституційно-правова відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2017. 21 с.

13. Про міські й селищні ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів : Постанова 2-ї сесії Всеукраїнського Центрального Виконавчого комітету IX-го скликання від 28 жовт. 1925 р. *Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1925 рік / Народний комісаріат юстиції*. Харків : Друкарня ПУ УВО ім. М. Фрунзе, 1925. 1785 с. Відділ 1. Ч. 1–105. № 80–104/105. Ст. 490, 1115–1129. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/dlib/item/0000092>.

14. Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про порядок відкликання депутата обласної, районної, міської, сільської і селищної Ради депутатів трудящих Української РСР» : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 27 черв. 1979 р. № 4833-IX. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T794833.html.

15. Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про сільську Раду депутатів трудящих Української РСР» : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 13 груд. 1979 р. № 5440-IX. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T795440.html.

16. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280, із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.

17. Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування : Закон України від 26 бер. 1992 р. № 2234-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2234-12/ed19920326#Text>.

18. Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування : Закон України від 7 груд. 1990 р. № 533-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-12/ed19901207#Text>.

19. Про міську, районну в місті Раду народних депутатів Української РСР : Закон УРСР від 15 лип. 1971 р. № 25-VIII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T710025.html.

20. Про районну Раду народних депутатів Української РСР : Закон УРСР від 15 лип. 1971 р. № 24-VIII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T710024.html.

21. Про статус депутатів рад депутатів трудящих в СРСР : Закон СРСР від 19 квіт. 1979 р. № 8-X. URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_7901.htm.

22. Черныш А.М. Социально-политический механизм обеспечения ответственности институтов власти в социалистическом обществе : автореф. дисс. ... докт. филос. наук : 09.00.02 / Московская высшая партийная школа. Москва, 1990. 32 с. URL: <http://cheloveknauka.com/v/561497/a/?#?page=11>.

Tarasenko T.M. SOVIET EXPERIENCE AND CONTEMPORARY CHALLENGES IN THE DEVELOPMENT OF POLITICAL RESPONSIBILITY IN LOCAL SELF-GOVERNMENT

The article expands on the peculiarities of the implementation of the Soviet concept of political responsibility in the context of local self-government in Ukraine and highlights the task of overcoming existing contradictions in the regulation of political responsibility in a modern democratic state.

The article also reviews the essence of the influence of the democratic centralism and socialist democracy principles on building the relations of responsibility of local councils, which is based on the combination of electiveness, reporting and governmentalization of local self-government, hierarchic accountability of deputy councils (democratic centralism) and a gradual transition to ensuring the expression of local interests through the local authorities (socialist democracy). In the article, the main provisions of the legislative instruments of the Soviet era on the regulation of political responsibility of local councils and deputies of local councils have been summarized. It has been confirmed that the main forms of its implementation were the institution of recall of deputies and the institution of voter orders, which recognizes the tradition of the imperative mandate. A succession of approaches to ensure accountability and control of local councils and deputies of these

councils, specified in the documents of the Soviet times, have been discovered in modern norms of Ukrainian legislation in local self-government.

The research findings make it possible to actualize the issue of introduction of forms and means of political responsibility implementation based on the European standards for this public authority. In this regard, attention is drawn to the need to consider the possible risks associated with the growing role of parties in local government, being a threat to shift the focus from ensuring a representative function of a deputy, representing the interests of community, to consolidating the principle of “serving the party”. The article also highlights the task of overcoming the inefficiency of political responsibility in local self-government and ensuring the implementation of the political responsibility in assessing the actions of the government in terms of democratic development of public relations.

Key words: *local self-government, local authorities, local council deputy, political responsibility.*